

Hišna drevesa na Mali Bukovici nekoč in danes RAZISKOVANJE BIOTSKE PESTROSTI

Avtorica: Ana Mikuletič, 7. b
Mentorica: Nada Šircelj
OŠ Antona Žnideršiča Ilirska Bistrica
Šol. l. 2009/2010

1. UVOD

1.1 Mala Bukovica

Mala Bukovica leži na južnem obrobju ilirskobistriške kotline. Vas obdajajo trije potoki: Molja ter njena pritoka Kukurjevec in Dolenjski potok, ki so ga v novejšem času poimenovali v Dula. Domačini pravijo, da potoka niso nikoli tako imenovali in ne razumejo, zakaj tako ime.

Vas se razprostira ob železniški progi Ilirska Bistrica-Reka in šteje približno od 50 do 60 hiš. Število prebivalcev leta 2001 je bilo 171, od tega 91 moških in 80 žensk. V preteklosti je bilo prebivalcev še več, največ v letu 1961, ko jih je bilo kar 210.

Vas Mala Bukovica je starejše naselje, saj naj bi prvi zapisi segali že v leto 1498. Skozi zgodovino se je vas zelo spreminjala. V začetku je bilo le pet kmetij, imenovanih tudi hube, ki so spadale pod takrat večje naselje Prem, kamor so kmetije oddajali dajatve imenovane desetina. Kasneje, v 19. stoletju, je na Mali Bukovici že 27 kmetij v skupnem obsegu 7 5/24 hube. Danes kmetije postajajo vse manjše zaradi naraščanja prebivalcev oziroma delitve kmetij dedičem.

1.2 Človek in okolje

Ko se je človek naselil na določeno območje, je s svojim življenjem močno vplival na okolje. Širil je obdelovalno zemljo ter nasadil različna drevesa in grme, stare avtohtone vrste pa povečini izrinil. Včasih je človek skrbel predvsem, da je imel od dreves in grmov tudi korist, in sicer jih je največ sadil zaradi hrane. Tudi danes ljudje zamenjujejo starejša drevesa in grme z novejšimi, le da sedaj dajejo prednost lepšemu (estetskemu) videzu. Velikokrat se niti ne zavedajo, da s posegom v naravo in saditvijo neavtohtonih vrst močno spreminjajo naravo, kar ima verjetno tudi škodljive posledice, prav gotovo pa prispeva k spreminjanju celotne podobe.

Človek je sestavni del zemeljskih bioloških sistemov in njegovo življenje je popolnoma odvisno od delovanja ekosistemov, predvsem od uravnavanja atmosfere (razmerje kisik-ogljikov dioksid), ozonske plasti (zadrževanje sevanja), primarne produkcije (pretvarjanje sončeve energije v hrano), podnebnih sprememb, itd. (Pregled, 2002, 6) Čeprav se počasi zavedamo, da je naše življenje popolnoma odvisno od delovanja ekosistemov, še premalo naredimo, da bi ta sistem zaščitili oziroma nanj manj vplivali.

1.3 Kaj je biotska raznovrstnost?

Biotska raznovrstnost je izraz, ki se uporablja od sprejetja Konvencije o biotski raznovrstnosti v Riu de Janeiru leta 1992. Izraz pa razumemo kot pestrost vseh oblik življenja na Zemlji, ki je nastajala na stotine milijonov let in je neprecenljiva za preživetje človeka. Danes človek s svojim posegom v naravo spreminja in uničuje to pestrost, s tem pa izginjajo številne rastlinske in živalske vrste. Največja biotska pestrost je tako v naravnih ekosistemih, manjša pa je pri intenzivnejšem gospodarjenju.

»Pojem biotska raznovrstnost obsega bogastvo celotne biosfere (vseh življenjskih oblik), ki izraža in vzdržuje variabilnost živega sveta na več ravneh: genski raznovrstnosti organizmov, v različnosti živih bitij in v raznovrstnosti sistemov, ki jih organizmi sestavljajo. S stališča obstoja človeške vrste je biotska raznovrstnost najpomembnejša, a tudi najmanj cenjena dobrina«. (Pregled, 2002, 3)

Organizmi so med seboj povezani, kar pomeni, če uničimo ekosistem bodo propadle tudi vrste in obratno, če odstranimo vrste bomo uničili ekosistem. Vloga posameznih vrst je različna. Nekatere so ključne in so od njih odvisne še druge, njihovo propadanje pa lahko izzove verižno izumiranje. »Za ohranjanje biotske raznovrstnosti je ključnega pomena razmerje med raznovrstnostjo ekosistema (številom vrst, ki ga gradijo) in njegovo notranjo stabilnostjo. Ekosistemi so že sami po sebi izjemno kompleksne skupnosti z nešteti interakcijami, poleg tega so tudi odprti sistemi, na katere vpliva širok spekter zunanjih dejavnikov.« (Pregled, 2002, 4)

2. ANALIZA

2.1. Popis dreves na Mali Bukovici

Lastnik: Rjajevi

Hišna št.: 5

Hišno drevo: Oreh

***Nekoč:* Oreh, sadna drevesa**

***Danes:* Oreh**

Kje raste: Hiša je ob cesti, na drugi strani ceste je oreh.

Pomen za hišo: Plodove so uporabljali za potico.

Opis: Pred hišo je bilo včasih več sadnih dreves (jablane), danes jih je manj, saj so veliko dreves posekali, ko so obnavljali hišo in širili dvorišče.

Lastnik: Broščevi

Hišna št.: 6

Hišno drevo: Mirabela, oreh

***Nekoč:* Mirabela, oreh**

***Danes:* Mirabela, trta, oreh**

Kje raste: Tik ob hiši.

Pomen za hišo: Sadeže mirabele so uporabljali za hrano

(kompot, marmelada), orehe pa za potico.

Drevesa so jim delala tudi senco.

Opis: Pred hišo rasteta trta in mirabela, ob hiši pa oreh. Vsa drevesa so starejša. Hiša je stara in nenaseljena.

Lastnik: Možinovi

Hišna št.: 7a

Hišno drevo: Breza, rdeči javor, cipresa

***Nekoč:* Tepka**

***Danes:* Breza, rdeči javor, cipresa**

Kje raste: Neposredno ob hiši, na okrasnem travniku.

Pomen za hišo: Današnja drevesa uporabljajo za okras.

Opis: Nekoč je ob hiši rasla tepka, ki so jo lastniki, ko so zgradili novo hišo, podrli in posadili »sodobna« drevesa.

Lastnik: Nanini
Hišna št.: 7
Hišno drevo: Nov oreh, slive

Nekoč: Tepka

Danes: Oreh, slive

Kje raste: Hiša stoji ob cesti, na drugi strani ceste je vsajen nov oreh, ki je star približno 5 let.

Pomen za hišo: Tepke so nekoč uporabljali za hrano (sveže, sušene, mošt).

Opis: Pred enim letom so lastniki podrli tepko zaradi urejanja dvorišča. Orebove liste so polagali v omare kot sredstvo proti moljem.

Lastnik: Pregarčevi

Hišna št.: 8

Hišno drevo: Divji kostanj

Nekoč: Divji kostanj

Danes: Divji kostanj

Kje raste: Hiša stoji ob cesti, na drugi strani stoji divji kostanj.

Pomen za hišo: Danes je kostanj uporaben za senco, nekoč pa so ga uporabljali za zdravilo proti revmi. Zdrobljene plodove so namočili v žganje in se na mestu bolečine z njim mazali.

Opis: Danes so pred hišo posadili še majnik (španski bezek) in sivko.

Lastnik: Božič

Hišna št.: 9

Hišno drevo: Češnjka, smreke

Nekoč: Lipa

Danes: Češnjka, smreke

Kje raste: Ob hiši.

Pomen za hišo: Pred letom je pred hišo rasla mlada lipa, ki so jo posekali zaradi gradnje nove poti (oziroma ob obnovitvi stare že zaraščene poti).

Opis: Namesto ograje, ki ločuje njihovo parcelo od ceste, so zasadili smreke, ki so danes že velike. Hiša je novejša.

Lastnik: Košander

Hišna št.: 12

Hišno drevo: Oreh

Nekoč: Oreh

Danes: Oreh

Kje raste: Za hišo.

Pomen za hišo: Orehe so uporabljali za hrano (potico).

Opis: Za hišo je vrt, kjer rastejo tudi ostala sadna drevesa, oreh pa je najbližje hiši. Hiša je starejša.

Lastnik: Ferjanovi

Hišna št.: 16

Hišno drevo: Oreh

Nekoč: Tepka, brest (redka in ogrožena vrsta)

Danes: Oreh

Kje raste: Pred hišo.

Pomen za hišo: Oreh jim dela senco v vročih poletnih dneh, orehe uporabljajo za hrano (potica). Nekoč so plodove tepke uporabljali za mošt, ki je bila edina pijača, ki so jo pili poleti. Mošt so mešali z vodo. Pred hišo ob cesti so včasih rasli tudi bresti. Bili so jim v napoto in so jih posekali.

Opis: Oreh so posadili približno leta 1980. Ob njem je rasel še en oreh, ki pa ga je podrla burja. Nova hiša se drži stare.

Lastnik: Baričevi

Hišna št.: 20

Hišno drevo: Divji kostanj

***Nekoč:* Divji kostanj**

***Danes:* Divji kostanj**

Kje raste: Ob hiši, ki je tik ob cesti.

Pomen za hišo: Lastniki so zelo ponosni na drevo. Pri prekrivanju hiše jih je drevo zelo oviralo, a ga kljub temu niso dovolili posekati. Na drevo so zelo navezani, saj predstavlja nekakšen simbol njihove hiše.

Opis: Nekoč so plodove divjega kostanja uporabljali vsi vaščani kot zdravilo proti revmi. Zdrobljene plodove so namočili v žganje in se na mestu bolečine z njim mazali. Danes nekateri plodove divjega kostanja dajejo v omare kot sredstvo proti moljem.

Lastnik: Grgoračevi

Hišna št.: 39

Hišno drevo: Sadna drevesa na vrtu (slive, jabolane, lešniki)

***Nekoč:* Lipa**

***Danes:* Sadna drevesa na vrtu (slive, jabolane, lešniki)**

Kje raste: Sadna drevesa so danes še na vrtu za hišo, lipa pa je rasla ob cesti na privozu k hiši.

Pomen za hišo: Slive uporabljajo za žganje (vendar le ob dobri letini) jabolka za jabolčni sok.

Cvetove lipe so uporabljali za čaj, drevo pa jim je delalo senco v vročih poletnih dneh.

Opis: Lipo so ob asfaltiranju ceste pred leti podrli.

Lastnik: Deželičovi

Hišna št.: /

Hišno drevo: Oreh

***Nekoč:* Oreh**

***Danes:* Oreh**

Kje raste: Na vrtu, nekoliko stran od hiše.

Pomen za hišo: Orehe so uporabljali za hrano (potica).

Opis: Oreh raste na vrtu stare hiše. Vrt občasno pokosijo sosedje, saj se lastnica hiše le občasno vrača domov. Hiša je starejša.

Lastnik: Guljevi

Hišna št.: 27

Hišno drevo: Češnjka

***Nekoč:* Oreh, tepka, jabolane, slive**

***Danes:* Češnjka**

Kje raste: Za hišo na vrtu.

Pomen za hišo: Vsa drevesa so jim vedno dajala hrano. Tudi češnjka jim danes daje sadeže.

Opis: Oreh so pred leti posekali, ker jim je bil v napoto. Hiša je starejša.

Lipa ob cerkvi

Najbolj znamenito drevo na Mali Bukovici je bila vaška lipa, ki je stala ob cerkvi. Po obsegu se je lahko primerjala z največjimi slovenskimi lipami. Žal jo leta 2006 prevrnil vihar, saj je bila njena notranjost votla. Ob cerkvi pa je nekoč stala še ena lipa in pod to so med 2. svetovno vojno in po njej imeli mašo ob zaobljubljenem dnevu. Procesije so bile na ta dan nekoč veliko daljše, saj se jih je udeležilo veliko več ljudi kot danes.

Ob lipi so se vaščani družili le takrat, ko je bila maša, saj cerkev stoji nekoliko ven iz vasi. Le včasih sta se pri njej »skrila« kakšna zaljubljenca.

Lipe na Balincu

Nekoč so na Balincu tudi stale lipe, ki jih je posadil Čebtron. Med vojno so jih italijanski vojaki posekali. Nove je po vojni posadil Jože Zlošel-Pepe. Današnje lipe so pravzaprav lipovci in jih je 6 v vrsti, štirje so starejši, dve pa sta mlajši drevesi. Rastejo ob balinišču, ki je bil obnovljen v letu 2008 in je še danes zbirališče vaščanov. Ob prenovi balinišča so pod lipami postavili klopi in mizo, tam prirejajo tudi tekmovanja v balinanju KS Koseze. Obvezno druženje vseh vaščanov pa je v ponedeljek po shodu Sv. Roka.

2.2 Značilnosti najpogostejših dreves

Navadni oreh

Navadni oreh verjetno ni avtohtona drevesna vrsta v Sloveniji, vendar ga gojimo že vsaj 3000 let in ga imamo že za udomačeno vrsto. Najpogosteje raste pod 800 m n. v. v bližini človekovih bivališč kot sadno drevo. Običajno ne dosežejo veliko višje starosti od 160 let. Po starih verovanjih naj bi hišo varovalo pred strelo.

Lipa

Naravno je razširjena v velikem delu Slovenije. Najpogosteje raste kot okrasno drevo v vaških središčih, na trgih in ob cerkvah. Že pred 8. stoletjem naj bi bila v vsaki slovenski vasi tudi lipa. Običajno doseže zelo visoko starost, okoli 500 let. Lipa je bila že v antiki simbol prijateljstva. Je tudi simbol slovenstva.

Divji kostanj

Tudi divji kostanj ni avtohtona drevesna vrsta na Slovenskem, vendar je po mestih eno izmed najpogostejše sajenih okrasnih dreves.

3. SKLEP

V raziskavi biotske pestrosti sem ugotovila, da med hišnimi drevesi na Mali Bukovici prevladuje oreh, saj ga ima največ hiš. V preteklosti je bilo tudi nekaj tepk, na vrtovih pa so (bila) tudi druga sadna drevesa kot so slive, jabolane in češnje. Gre predvsem za drevesa, ki so ljudem dajala hrano. Pri nekaterih hišah imajo drevo tudi na drugi strani ceste.

Mala Bukovica ni nikoli imela posebnega vaškega drevesa, kjer bi se sestajala vsa vas. Nekoliko je to vlogo imela lipa ob cerkvi, vendar je bilo druženje ob njej le takrat, kadar je bila maša. Danes vlogo druženja prevzemajo lipe na Balincu, kjer se srečujejo vaščani ob petkovih in sobotnih večerih v toplejšem delu leta in gledajo balinanje.

Danes vaščani, predvsem pri gradnji novih hiš ali prenovi starih, podirajo stara drevesa ker so jim v napoto ali pa niso estetsko po meri njihovega okusa. Tako stara drevesa nadomeščajo z novejšimi. Med ta sodijo nove vrste jablan in hrušk, ki jih je potrebno za zadovoljiv pridelek sadja škropiti. Tudi stare domače tepke nadomeščajo z belokranjsko brezo, rdečim javorjem in cipreso. Vse to pa spreminja biotsko raznolikost Male Bukovice. Kolikšno škodo bo to prineslo na ekosistem pa naj presodijo strokovnjaki. Verjetno pa ni vse prav, kar delamo z naravo in jo vedno podrejamo naši volji (tudi estetski) in ne samo potrebi.

Literatura:

- Pregled stanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Agencija RS za okolje, 2002.
- Brus, Robert: Drevesne vrste na Slovenskem. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- Mastnak, Matjaž: Pogled v rastlinski svet: celovit priročnik o rastlinah. Ljubljana: Rokus, 2007.

Ustni viri:

- Mikuletič Franc (1922*), Boštjančič Slava (1927*), Mikuletič Anka (1929*), Novak Nada (1950*) in drugi.